

Пометун Олена,
*доктор педагогічних наук, професор,
головний науковий співробітник Інституту педагогіки НАПН,
України*

РОЗВИТОК НАВИЧОК КРИТИЧНОГО ЧИТАННЯ В УЧНІВ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ

***Анотація.** Сучасні вимоги до опрацювання інформації вже не задовольняють традиційні підходи до навчання учнів. Необхідним стає розвиток умінь критичного читання, під яким розуміють уважне, активне, рефлексивне, аналітичне читання, що нерозривно пов'язано з критичним мисленням і має формуватись як його складник на міжпредметному рівні, зокрема засобами історії як предмета.*

***Ключові слова:** критичне читання, критичне мислення, особливості, зв'язок, технологія, сукупність умінь, навчання історії.*

Останнім часом у зв'язку з розвитком інформаційного суспільства, зростанням кількості й доступності інформації та каналів її надходження педагоги все частіше звертають увагу на способи, стратегії читання, що використовують учні. Зокрема у технології розвитку критичного мислення з'явився навіть спеціальний елемент – критичне читання, сьогодні вже широко обговорюваний. Спробуємо розібратись, що розуміють під цим терміном.

Наприклад американський педагог Д. Адамс стверджує [1], що звичайний спосіб читання повідомляє читачу лише те, що *сказано* в тексті (тобто твердження та факти, що містяться в тексті). Читачі отримують знання, запам'ятовуючи положення тексту. Натомість для критичного читача будь-який окремий текст є лише одним зображенням фактів, одним «сприйняттям» окремої теми. Він намагається усвідомити не лише те, про що йдеться в тексті, але й те, як цей текст зображує предмет, сприймаючи кожен текст як унікальне творіння одного автора.

Некритичне читання задовольняється розпізнаванням того, що безпосередньо говориться в тексті, та повторенням ключових положень. Читач лише дізнається про факти або загально прийняте їхнє тлумачення. Критичне читання спрямовує увагу читача на те, що *робить* текст і що він *означає*. Визначивши те,

про що розповідає, повідомляє текст, далі читач замислюється над тим, що робить, тобто яку *функцію виконує* текст: пропонує приклади? Уточнює певні положення чи заперечує думки? Звертається до почуттів? Пропонує протилежну позицію? На основі цього аналізу читач набуває змоги зробити власний висновок про те, що *означає* текст в цілому. Тобто критичне читання передбачає три рівні (етапи) аналітичного опрацювання тексту: визначення основних положень тексту й переформулювання їх (що говорить), опис тексту (що робить) та інтерпретацію тексту (що означає).

Іншими словами, звичайне читання стосується того, що є в тексті, тоді як критичне читання також дозволяє визначити, як текст написаний і чому він написаний саме так. Критичне читання орієнтує читача на соціальні, політичні та економічні цінності, на які орієнтується автор тексту [2]. Воно дозволяє зрозуміти, як певний погляд автора на події та певний підбір фактів можуть призвести до особливого розуміння того, що відбулося.

У навчанні різних предметів ці завдання трансформуються на методичному рівні. Так навчання критичного читання на уроках історії насамперед передбачає, що учні поступово зможуть:

- розрізняти типи змісту повідомлень – факти, думки, судження, оцінки;
- розпізнавати ієрархії смислів в рамках тексту – основна ідея, тема та її елементи, складники;
- вибудовувати і пояснювати власне розуміння історичної інформації, її сенс та інтерпретувати її у залежності від завдань навчання.

Критичне читання означає уважне, активне, рефлексивне, аналітичне читання. Воно створює основу для критичного мислення учнів [3], тобто дозволяє визначити валідність прочитаного у світлі наших попередніх знань та розуміння світу. На практиці критичне читання та критичне мислення працюють разом. Критичне мислення дозволяє стежити за своїм розумінням під час читання. Якщо наприклад, твердження автора здаються смішними, безпідставними або безвідповідальні (критичне мислення), треба уважніше вивчати текст, щоб перевірити власне

розуміння (критичне читання). І навпаки, критичне мислення залежить від критичного читання. Можна критично думати про текст (критичне мислення), зрештою, лише якщо ви його зрозуміли (критичне читання). Щоб прийняти або відхилити ідеї прочитаного, треба знати, чому. Тільки тоді можна зрозуміти та поважати погляди інших людей. Отже, саме тому слід навчати учнів читати критично.

Завдання вчителя інтегрувати в уроки історії навчання учнів критичного читання, тобто формування у них усвідомлених спеціальних стратегій читання – складних алгоритмізованих навичок, що читачі використовують у процесі осмисленого читання. Такі стратегії дозволяють учневі у процесі читання:

- встановлювати зв'язки. Критичні читачі актуалізують та використовують у процесі читання попередні знання та досвід, зв'язок між написаним словом та власним життям;

- ставити запитання, учні мають ставити різні типи запитань до, під час та після читання. Вони піддають сумніву думки автора, факти, проблеми та ідеї в тексті. Постановка запитань - це стрижень осмисленого читання.

- візуалізувати прочитане. Вчитель має стимулювати уміння учнів створювати візуальні образи у своїх думках на основі слів, прочитаних у тексті. Створені ними картинки, схеми чи графіка покращують їхнє розуміння прочитаного;

- підсумовувати прочитане. Учні мають вміти поєднувати факти чи ідеї тексту з попередніми знаннями та власними запитаннями, щоб зробити висновок щодо основної теми чи ідеї в тексті або передбачення тенденцій розвитку та ін.

- синтезувати інформацію тексту, поєднуючи нову інформацію з наявними знаннями, щоб сформулювати оригінальну ідею або інтерпретацію;

- визначати важливість, значення. Учні мають вміти відбирати саме ті частини тексту, які дозволяють визначити значення події чи ідеї автора документу;

- уточнювати, корегувати власні думки на основі інформації тексту, які необхідні для її осмислення та оцінки.

Щоб навчити учнів читати осмислено та критично, вчитель має використовувати спеціальні методи, які дозволять учням опанувати названі та інші необхідні уміння.

Список використаних джерел

1. Adams J. How to Read Critically. URL: <https://www.wikihow.com/Read-Critically> (дата звернення: 10.09.2020).
2. Kurland's D. Reading and Writing Ideas As Well As Words. URL: www.criticalreading.com (дата звернення 15.09.2020).
3. Пометун О., Критичне мислення як педагогічний феномен / Український педагогічний журнал. 2018. № 2. С. 89-98.